

Джерела та література

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Веб-сайт: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4247158.stm>
2. Матеріали інформаційного семінару: Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К., 2012. – С.238.
3. Європейська / Комісія: Біла книга з європейського врядування – COM (2001) 428 – 24 липня. – 2001.
4. Кодекс належної практики громадської участі у процесі прийняття рішень, CONF/PLE (2009) CODE 1.
5. Дискусійний документ Комісії, Комісія і неурядові організації: Побудова більш міцного партнерства. 2001.
6. Хартія основних прав Європейського Союзу (2007/С/303/01).
7. «Свобода інформації. Право знати», декларація, прийнята учасниками всесвітньої конференції ЮНЕСКО, присвяченої свободі преси.
8. Регламент №1049/2001 Про публічний доступ до документів Європейського парламенту, Ради та Комісії, стаття 255 Амстердамського договору, 2001.
9. Буллен Н. Порівняльний аналіз європейської політики і практик у сфері співпраці між НУО та державою / Н. Буллен, Р. Тофтсісова // Міжнар. журн. некомерційного права. – Т. 7. – Вип. 4. – 2005.

Лаба О. Международная практика мер, направленных на укрепление доверия между государством и организациями гражданского общества. В статье рассматривается международный опыт, направленный на укрепление доверия между органами государственной власти и организациями гражданского общества. Автор выделяет следующие меры, направленные на укрепление доверия граждан к способности органов государственной власти обеспечивать надлежащее управление: разработка совместного заявления организаций гражданского общества и приоритетов в области управления, задач и механизмов, разработка минимальных стандартов и / или руководящих принципов проведения публичных консультаций; подготовка проектов и подписание междуинституциональных соглашений и обязательных к исполнению рекомендаций о назначении представителей гражданского общества, методов организации и финансирования консультаций; открытие консолидированного консультативного портала как центрального пункта сбора отзывов граждан на политические предложения и проекты нормативных актов; обеспечение лёгкого доступа к документам и информации путём внедрения правил унификации правительственных вебсайтов; внедрение законодательного регулирования лоббистской деятельности и другие успешные формы сотрудничества.

Ключевые слова: органы государственной власти, организации гражданского общества, неправительственные организации, Европейский Союз, программа развития ООН.

Labo O. The International Practice of Measures Aimed at Building Confidence Between the State and Civil Society Organizations. The article deals with international experience aimed at building confidence between the authorities and civil society organizations. The author points out the following measures to strengthen public confidence in the ability of public authorities to ensure the proper management: the development of a joint statement by civil society and the priorities in the field of management, as well as objectives and mechanisms, the development of minimum standards and / or guidelines for public advice, drafting of projects and signing the institutional arrangements and binding recommendations on the appointment of members of civil society, methods of organization and financing of such pieces of advice, the establishment of the consolidated advisory portal as a central gathering unit for citizens opinions to policy proposals and draft regulations, providing easy access to documents and information by implementing rules unification government web sites, the introduction of legislative regulation of lobbying activities and other successful forms of cooperation.

Key words: public authorities, civil society organizations, non-governmental organizations, the European Union, the United Nations Development Programme.

УДК 347.129

О. Юхимюк

Знання про норми права як необхідна умова їх дотримання

Дотримання є формою безпосередньої реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. Для належного дотримання норм права необхідне їх знання адресатами та іншими заці-

кавленими суб'єктами. Такі знання особи одержують з офіційних друкованих джерел, із засобів масової інформації, із фахової правової допомоги, через контакти з державними органами й учасниками вже вирішених справ.

Ключові слова: правова освіта, правова культура, реалізація права, дотримання норм права, оприлюднення нормативно-правового акту.

Постановка наукової проблеми та її значення. Реалізація норм права належними суб'єктами завершує процес правового регулювання. Водночас реалізація норм права є складним явищем, що має свій зміст, особливості, принципи та форми. Розрізняють такі форми їх реалізації: дотримання, виконання, використання й застосування правових норм. Для комплексного розуміння категорії реалізації норм права виникає необхідність дослідження обізнаності особи із чинними правовими нормами з метою їх повного й належного дотримання.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблемою реалізації норм права в ракурсі розділу теорії права займався багато науковців, зокрема П. Рабінович, А. Алексєєв, М. Кельман, О. Скакун та інші. Безпосередню увагу правореалізації приділили такі дослідники, як В. Лазарев, П. Недбайло, І. Дюрягин, В. Юсупов й ін.

Сучасних науковців найбільше цікавить така форма опосередкованої реалізації норм права, як правозастосування. Зокрема, цьому присвятили свої праці М. Гнатюк, В. Дума, О. Пунько, Д. Бочаров, О. Уварова, Є. Бобрешов та ін.

Формулювання мети та завдань статті. Мета цього дослідження – загальнотеоретична характеристика дотримання норм права як форми їх безпосередньої реалізації. Основне завдання статті полягає в з'ясуванні значення знання норм права їхніми адресатами та іншими зацікавленими суб'єктами як необхідної умови ефективного впливу таких норм на поведінку зазначених суб'єктів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дотримання норм права – форма реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. Якщо особа реалізує норму права свідомо, знаючи, що його зобов'язує норма з таким змістом, то йдеться якраз про дотримання цієї норми.

При додержанні (дотриманні) правових норм поведінка суб'єкта узгоджується з нормами-заборами, тобто реалізуються забороняючі норми права. Інакше кажучи, сутність додержання (дотримання) норм права полягає в тому, що суб'єкт додержується правових заборон, тобто утримується від порушення заборон, які містяться в тих чи інших правових нормах. Додержання (дотримання) норм права здійснюється пасивною поведінкою суб'єктів: вони не чинять дій, заборонених нормами права, і таким чином додержуються правових заборон.

Прикладом додержання норм права може слугувати утримання громадянина від спроб вивезти за межі країни предмети, заборонені для вивозу [1, с. 224].

Дотримання норм права формується під впливом різних чинників. Необхідною, хоча й недостатньою умовою дотримання норми права певним суб'єктом є те, щоб суб'єкт знав про дію та зміст цієї норми. Мотивацією дотримання правової норми особою, яка про неї дізналася, може бути страх перед санкцією, яка загрожує за її порушення, схвалення змісту норми на основі визнаної суб'єктом системи цінностей чи те, що дотримання цих норм стало для суб'єкта звичкою.

Якщо до дотримання правових норм суб'єкт схиляється через страх перед санкцією, незважаючи на те, чи стосується вона матеріальних інтересів особи, чи особистих, ідеться про «мотивацію інтересу». Водночас «мотивація без інтересу» ґрунтується на інших мотивах, ніж побоювання перед заходами покарання. Вона має місце тоді, коли адресат норми сприймає її як слушну, вважаючи, що її потрібно дотримуватися, незалежно від санкцій, які загрожують за порушення цієї норми. Інколи до «мотивації без інтересу» відносять також мотивацію, котра полягає в тому, що адресат норми враховує у випадку її порушення можливість осуду зі сторони членів суспільства, що може бути особливо дошкучливо для його престижу.

Указані види мотивації дотримання норм права пов'язані між собою. У цілому страх перед покаранням підтримується страхом перед осудом суспільства, що матиме місце в разі порушення цієї норми, якщо ж, звісно, не маємо справи з відверто не підтримуваною суспільством системою норм права [2, с. 100].

Як указувалося раніше, знання норм права їхніми адресатами та іншими зацікавленими суб'єктами є необхідною умовою ефективного впливу таких норм на поведінку зазначених суб'єктів.

Знання про правові приписи зацікавлені особи черпають із різноманітних джерел: з офіційних друкованих джерел, із засобів масової інформації, із фахової правової допомоги, через контакти з державними органами й учасниками вже вирішених справ.

Потрібно відрізнити інформацію про зміст чинних правових норм (наприклад надруковану в коментарях, підручниках) від інформації, що містить текст нормативно-правових актів (наприклад надрукованої в офіційних виданнях). Також розрізняють теоретичне знання норм права від знання права в дії, уміння реалізовувати різні правові приписи.

Щоб громадяни належно знали право, потрібно вживати різні заходи. Основним серед них є формальна публікація права, що полягає в доведенні до відома населення прийнятих правових приписів у передбаченій у цій правовій системі правовій формі, наприклад через оголошення нормативно-правового акта в офіційному друкованому виданні. Це спеціальна загальноприйнята дія, що найчастіше називається оприлюдненням нормативно-правового акта.

В Україні офіційне оприлюднення та набрання чинності законом є завершальною стадією законодавчого процесу. Офіційне оприлюднення законів України, згідно зі ст. 1 Указу Президента України від 10 червня 1997 р. № 593 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», відбувається в таких виданнях: «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України», «Офіційний вісник Президента України».

Прийнятий Верховною Радою України закон набирає чинності через десять днів після дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше від дня його опублікування в офіційному друкованому виданні.

Набуття законом України чинності та уведення його в дію можуть відрізнитися. Перехідні й прикінцеві положення законів України нерідко визначають час уведення закону в дію у випадку коли його реалізація з моменту набуття чинності є об'єктивно неможливою та потребує часу для перебудови роботи органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [3, с. 363].

Фактичний обсяг передачі інформації про право через офіційні видання досить обмежений, передусім тому, що такі видання не надходять до всіх зацікавлених адресатів, а також через те, що в них розміщені юридичні тексти, а не інтерпретовані з цих текстів правила поведінки. Відтворення норм із юридичного тексту через тлумачення вимагає знання правил тлумачення та вміння їх застосувати, що також не є всезагальним.

Сама по собі формальна публікація не свідчить про фактичне знання прийнятих й оприлюднених правових норм. Значимість цієї дії полягає в тому, що вона є першим доведенням до відома населення прийнятих правових норм. Від здійснення цієї дії залежить набрання чинності нормативно-правовим актом, офіційно опублікований текст трактується як аутентичний, тобто нормами права вважаються ті норми, що були сформульовані в тексті опублікованого нормативно-правового акта. А інформація про правові норми, одержана зацікавленими суб'єктами з інших джерел, мусить, у разі виникнення сумнівів, бути порівняна з текстом оприлюдненого нормативно-правового акта.

Від формальної публікації нормативно-правового акта слід відрізнити заходи, спрямовані на забезпечення фактичного доведення до відома заінтересованих суб'єктів інформації про зміст прийнятих правових норм. Вони полягають, насамперед, в організації системи доступу зацікавленим особам до текстів нормативно-правових актів (доступні публікації в періодиці, офіційні реєстри чинних нормативно-правових актів) й забезпеченні достатньо довгого *vacatio legis* (періоду між публікацією та набранням чинності нормативно-правовим актом) для ознайомлення зацікавленими особами з текстами прийнятих актів, відповідне комунікативне формулювання правових текстів, а також у забезпеченні загальнодоступної правової допомоги, висвітлення інформації про право через засоби масової інформації: пресу, радіо телебачення, передача правової інформації в процесі вирішення конкретних справ (наприклад показ по телебаченню судових процесів щодо вирішення сімейних, цивільних, трудових спорів).

Ефективність згаданих вище заходів, спрямованих на забезпечення зацікавлених осіб знаннями про право, є різною, залежно від того, чи зацікавлені особи є юристами, чи звичайними громадянами без правової підготовки.

Опублікування правових актів, застосування *vacatio legis*, доступне формулювання юридичного тексту, старанне спрощення й інші рекомендовані юридичною технікою заходи сприяють ефективному засвоєнню прийнятих чи змінених норм права передусім особами, наділеними здатністю аналізувати норми права. Прозорість системи законодавства та її зрозумілість значною мірою роблять її лише доступною для населення, не настільки дозволяють громадянам вивчати право через ознайомлення з правовими текстами, наскільки істотно зменшують небезпеку маніпуляції правовими текстами й таким чином сприяють правовій безпеці.

Юридично не підготовлені громадяни стикаються з великими труднощами – найперше з пошуком у великому масиві актів тих необхідних документів, що містять відповіді на актуальні правові питання, а далі – із тлумаченням цих норм, навіть якщо правова система побудована відповідно до всіх правил юридичної техніки. Тому стосовно цієї групи осіб ефективними є такі заходи, у процесі яких передається інформація про зміст чинних правових норм у зв'язку з конкретними справами, які доводиться вирішувати громадянам. Більшість практично необхідної детальної інформації про чинні правові норми, з одного боку, передається під час професійних консультацій із юристами чи контактами з державними органами в процесі розгляду конкретних справ і вирішення конкретних спорів, із другого боку – у неформальних контактах між громадянами, через інформацію про вирішені державними органами справи, особливо судами.

Така інформація, незалежно від того, чи вона передається неформально, чи під час офіційних контактів із професіоналами, може бути неповна, деформована й подана ситуативно. При цьому не завжди відомості про право, отримувані громадянами в процесі вирішення конкретних справ державними органами, особливо судом, є для них достатньо зрозумілими.

Проте суспільне значення має не тільки факт наявності відповідних знань про право, а й поширення хибних знань. Такі хибні знання при чинні правові норми можуть спричинити їх порушення або неефективність правових інституцій, якими, унаслідок незнання, зацікавлені особи не користуються. Хибне знання про право може також формувати відповідне ставлення до правової системи; хто, кому невідомі належні йому повноваження, схильний негативно оцінювати правову систему, що формує низький рівень правової свідомості та правової культури.

Інколи чиєсь уявлення про чинні правові норми і їх зміст формуються на основі переконання про їх відповідність чи невідповідність із погляду моральної оцінки. Таке явище, яке називають «позитивізацією моральності», найчастіше стосується норм кримінального, сімейного й трудового права.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Дотримання норм права варто розглядати як форму безпосередньої реалізації норм права, за якої особа свідомо не вчиняє дій, заборонених приписами права. У контексті розглянутої проблеми можна зробити висновок, що для належного дотримання норм права необхідне їх знання адресатами та іншими зацікавленими суб'єктами. Знання про правові приписи зацікавлені особи одержують з офіційних друкованих джерел, із засобів масової інформації, із фахової правової допомоги, через контакти з державними органами й учасниками вже вирішених справ.

Водночас має значення не лише сам факт наявності в особи відповідних знань про право, але й поширення хибних знань про чинні правові норми. Це спричиняє їх неефективність, породжує деформацію правосвідомості (правовий нігілізм, правовий дилетантизм, правову демагогію та ін.). Загалом хибне знання про право може також формувати відповідне ставлення до всієї правової системи.

Водночас потребує подальшого дослідження вплив заходів, спрямованих на забезпечення фактичного поширення інформації про зміст прийнятих правових норм, на правосвідомість та правову культуру особи й суспільства.

Джерела та література

1. Теорія держави і права [Текст] : підручник / С. Л. Лисенков [та ін.] ; ред. С. Л. Лисенков. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.
2. Юхимюк О. Чинники, що впливають на дотримання норм права / О. Юхимюк // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 7–8 черв. 2013 р. / уклад. З. В. Журавська та ін. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2013. – С. 99–101.
3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. В. Л. Федоренка. – 4-те вид., переробл. і доопрац. – К. : Вид-во «Ліра-К», 2012. – 576 с.

Юхимюк О. Знання о нормах права как необходимое условие их соблюдения. Соблюдение норм права является формой непосредственной реализации норм права, при которой субъект не совершает действий,

запрещённых предписаниями права. Для надлежащего соблюдения норм права необходимо их знание адресатами и другими заинтересованными субъектами. Такие знания лица получают из официальных печатных источников, средств массовой информации, из профессиональной правовой помощи, контактов с государственными органами и участниками уже решенных дел. Эффективность таких мероприятий, направленных на обеспечение заинтересованных лиц знаниями о праве, является разной в зависимости от того, являются ли заинтересованные лица юристами или обычными гражданами без правовой подготовки. Информация о действующих правовых нормах независимо от того, передается она неформально или в ходе официальных контактов с профессионалами, может быть неполная, деформированная и поданная ситуативно. Ошибочное знание о праве может также формировать соответствующее отношение к правовой системе в целом.

Ключевые слова: правовое образование, правовая культура, реализация права, соблюдение норм права, обнаружение нормативно-правового акта.

Iukhymiuk O. Knowledge of Law Standards as a Prerequisite for their Observance. The observance of law standards is a form of direct implementation of the law, in which the subject does not commit acts prohibited by the provisions of law. The knowledge of law by the addressees and other concerned parties is necessary for the proper implementation of the law. Such persons will receive knowledge from the official printed sources such as media, from the professional legal assistance, through contacts with the authorities and participants of the already solved cases. The effectiveness of such measures aimed at ensuring the concerned parties with the knowledge of the law differs depending on whether the concerned parties are lawyers or ordinary citizens with any legal training. Information on current law principles may be incomplete, distorted, as well as ad hoc regardless it is presented informally or in the course of official contacts with professionals. Erroneous knowledge of the law may also form the corresponding relation to the legal system as a whole.

Key words: legal education, legal culture, the implementation of law, respect for the rule of law, the divulgation of a regulatory act.